

6/4

# LÄROBÖCKER I HISTORIA

**F**ÖR NÅGRA ÅR SEDAN påpekades vid flera tillfällen att allmänt använda skolböcker i historia företett starkt subjektiva tendenser i riktning mot konservatism, allmän tyskvänlighet och till och med fascistiska och nazistiska sympatier. Vid en genomgång av nya upplagor av dylika läroböcker kan en klar förbättring fastställas; strävan till objektivitet är i regel påtaglig och har i stort sett också varit framgångsrik. Det korrigerings- och hopplanningssystem som präglar dessa böcker medför emellertid lätt att de ursprungliga tendenserna kommer fram i förtunnad form. I enstaka fall möter man felaktigheter och förvanskningar som gör det svårt att förstå att vederbörande bok kunnat officiellt godtas för skolbruk. Ett par belägg för dessa anmärkningar skall lämnas i det följande.

Jacobson-Söderlunds Lärobok i allmän historia för gymnasiet är den mest anlitade (fjärde upplagan, tredje tryckningen 1946). Den är ett typiskt exempel på den förbättring genom tillägg och rättelser varom nyss talats. Den allmänt konservativa attityden framträder likväl med stor tydlighet. Läsaren bibringas intrycket att upplysningsfilosofin var yttlig, medan den reaktionära tyska romantiken var "djup". Disraeli och Bismarck förklaras vara det senare 1800-talets mest geniala statsmän, och även Metternich hyllas i en kort karaktäristik; om Gladstone sägs inte ett uppskattande ord, och ingen antydning finns om att Lincoln var något annat än en ordinar president. Särskilt stötande är att Disraeli på ammalat maner framställs som en engelske socialreformator inför andra, i strid mot den

förhårdade gammalliberalismen. Att denna föreställning dröjer kvar i Svenska Dagbladet och hos Rickard Lindström kan inte förvåna då den spökar i en nyligen utgiven skolbok. I en rad arbeten har dock klarlagts att socialreformismen i England vid denna tid inte var partibunden, att den företräddes av liberaler likaväl som av konservativa och att Disraelis insatser på området under den mest kritiska tiden (debatterna kring arbetstiden) var totalt obefintliga. Disraeli får rent av äran för 1867 års rösträttsreform — inte ett ord sägs om att initiativet var liberalt och att den verkliga kraften bakom reformen var Englands arbetare.

Betydande förbättringar har gjorts i framställningen av de senaste årtiondenas historia — denna lärobok var tidigare berömd för sina subjektiva omdömen. Men dels står ett antal tvivelaktiga saker kvar, dels har redogörelsen stundom begränsats till en nära nog oförståelig sammanfattning. Doikstötslegenden om det tyska sammanbrottet 1918 är inte kvar, men de inre svårigheterna skjuts i förgrunden som orsaker till nederlaget, och man får inte klart för sig att de tyska arméerna fullständigt besegrades. Versaillesfreden karaktäriseras med orden "Tyskland lamslogs i politiskt, militärt och ekonomiskt avseende", och skadeståndet framhäves starkt; visserligen omtalas att Tyskland också fick låna från väster, men ingen kan ur skildringen läsa ut att Tyskland sannolikt lånade mer än det betalade och att en i Europa nära nog enastående högkonjunktur rådde i Tyskland i mitten av 20-talet. Att norra Frankrike blev förhärjat omnämnes inte.

Goda exempel på objektivitet genom oförståelighet och innehållslöshet ger redogörelserna för Mussolinis och Francos maktövertaganden. Den förra lyder:

Av de "segrande stormakterna i Europa var Italien den som blev minst tillgodosedd vid fredsuppgörelsen. I samband med efterkrigsårens ekonomiska kriser alstrade detta i vida kretsar besvikelse och bitterhet. Under åren efter fredsslutet stod Italien av allt att döma nära revolutionens rand. En omstörtning kom också i form av fascismen, vars upphovsman, Mussolini, banade sig väg till makten (1922) genom att låta sina anhängare marschera mot huvudstaden Rom.

Det underliga i dessa satser, liksom i många andra, förklaras av att de utgör rester av en äldre, mera betänklig, men också mindre oklar version. Då det sålunda sägs att Italien "stod... nära revolutionens rand" utan att man får reda på vilka som ville göra revolution blir detta förstäligt, om bokens föregående upplaga studeras. Här står: "Under krisåren efter fredsslutet stod Italien nära revolutionens rand, och kommunistiska omstörtningar ägde rum på olika platser. Då kom emellertid en stark reaktion i form av fascismen." Denna gång från det tvivelaktiga till det meningslösa är typiskt.

Redogörelsen för Francos revolution lyder:

Efter första världskriget har Spanien genomgått skiftande öden. Under många år rådde militärdiktatur, men den störtades (1931) och med den konungadömet. Under den därpå följande tiden sönderlets landet av häftiga partistrider, som slutligen ledde till ett blodigt inbördeskrig (1936). För att förhindra att den spanska konflikten utvidgades till ett stormaktskrig ingicks mellan stormakterna en överenskommelse om "nonintervention", vilket dock ej hindrade att flera av dem understödde det ena eller andra av de båda kämpande partierna. Efter två års strider segrade de av axelmakterna stödda nationalisterna, och Spanien fick en regim som i mycket påminde om Tysklands och Italiens.

Vad senare tid beträffar är det mest oroande i denna lärobok att en klar och intensiv framställning av skillnaden mellan despoti och demokrati saknas. Någon sympati för diktaturerna kommer inte till synes, snarare tvärtom, men ej heller görs ett försök att konkret belysa det oerhörda och fruktansvärda som de innebærer i nutidens samhällsliv. Och dock är en sådan belysning inte besvärlig att ge utan varje propaganda — och den borde framstå som nödvändig i en demokrati.

Denna lärobok, som är representativ för en hel grupp, framstår dock som förtjänstfull i jämförelse med Torsten Wennströms Lärobok i allmän historia för realskolan (andra upplagan 1948). Här är det tillräckligt att påpeka några av de mest groteska felaktigheterna. Att Tyskland militärt besegrades 1918 antyds inte: "hungerblockaden" och den revolutionära oppositionen får skulden. Tysklands blomstring några år efter krigets slut berörs ej; däremot talas om det tyska skadeståndet som om detta varit en väsentlig orsak till det krisläge som kulminerade med nazismen. Framställningen av nazismen ger intrycket att denna rörelse vid sin seger uppbars av hela det tyska folket. "Vid riksdagsvalen år 1933 erhöi nazisterna nära 40

milj. röster." (I själva verket fick nazismen vid valet 1933 — då redan undertryckningen av oppositionen börjat — 17,3 miljoner röster, eller 44 procent av de avgivna rösterna.) Francos revolution skildras på följande sätt:

Mot det vacklande republikanska styrelsesättet, som blivit kommunistiskt färgat, utbröt 1936 ett nationalistuppror, understött av Hitler och Mussolini. Efter ett blodigt inbördeskrig segrade 1939 nationalisttrupperna under general Franco över republikanerna, som stöddes av Sovjetunionen. Sedan dess styr Franco såsom diktator.

Ingen kommunist, icke ens någon socialist, tillhörde den regering mot vilken Franco gjorde uppror i juli 1936. Bakgrunden till Mussolinis diktatur målas med dessa ord:

Efter världskriget, som för det italienska folket medfört stora offer och besvikelser, fingo kommunistiska idéer stor spridning i Italien. Nästan hela norra Italien ökade efter fasanfulla illdåd i de rödas våld. Fabriksarbetarna satte sig i besittning av fabriksarna, jord-

bruksarbetarna av lantgårdarna, till och med butikerna i städerna förklarades för gemensam egendom. Under den kommunistiska styrelsen förstördes näringslivet. Kommunisterna höjde alla arbetslöner och tillgodosågo ensidigt arbetarna, medan andra samhällsklasser förtrycktes och utarmades. Alla varor blevo dyrare. Produktionen minskades och försäljningen gick dåligt. Livsmedlen började tryta, och alla livsmedelspriser sprungit i höjden. Den socialistiska regeringen stod maktlös gentemot de röda, och i augusti 1922 utbröt storstrejk.

En skoluppsats som innehöll dylika påståenden måste rimligen underkännas. De s. k. fabriksoccupationerna ägde rum på hösten 1920, två år före Mussolinis seger, de varade endast några veckor, kommunisterna var aldrig herrar i Norditalien. Talet om den socialistiska regeringens maktlöshet är felaktigt, bland annat av den orsaken att socialisterna aldrig tog del i någon regeringsbildning under detta skede.

Även denna bok, som förenar saklig ovederhäftighet med subjektivitet, har godkänts av statens läroboksnämnd.

Herbert Tingsten

Book 6-13 april